

Πατριωτισμός και λαϊκή ιδεολογία

ΤΟΥ ΤΑΣΟΥ ΤΡΙΚΚΑ

» **Μια παράπλευρη** συνέπεια της συζήτησης για το πρόβλημα των συμμαχιών του ΣΥΡΙΖΑ είναι και η αιφνίδια εμφάνιση στην πολιτική καθημερινότητα εννοιών που σηματοδότησαν στο όχι πολύ μακρινό παρελθόν ιδιαίτερες καταστάσεις και έντονες συγκρούσεις. Στην ίδια συνάφεια, μερικές απ' αυτές εν μέρει επικαλύπτονται, ενώ άλλες είναι ριζικά αντίθετες. Πρόκειται για το τετράπτυχο πατριωτισμός - εθνικό συμφέρον - εθνικισμός - διεθνισμός.

Αυτοί οι όροι χρησιμοποιήθηκαν εναλλάξ με διαφορετική πολλαπλή νοηματοδότηση και ποικίλες συμπαράδηλώσεις. Ένα παράγωγο μιας απ' αυτές, «η εθνικοφοροσύνη», πέρα από την ιδέα της «προσήλωσης στο έθνος», κόμιζε για μισό περίπου αιώνα ένα ολόκληρο φορτίο στοιχείων σύγκρουσης - πολιτικής, ταξικής, ιστορικής και ιδεολογικής - με τον αντίπαλο κόσμο των «εαμβουλιγάρων».

Στη σημερινή συγκυρία τα πράγματα είναι αρκετά διαφορετικά. Το αίτημα του «πατριωτικού ανοίγματος» του ΣΥΡΙΖΑ, που προβάλλεται σήμερα ανάγεται πολύ περισσότερο στην τακτική -εκλογική και μη- και πολύ λιγότερο στην ιδεολογική, αξιακή φυσιογνωμία και ταυτότητα του ενιαίου κόμματος της Ριζοσπαστικής Αριστεράς. Αλλά η ιδεολογική διάσταση υπεισέρχεται και εδώ. Αντιπαράθεται από τη μια οι γειωμένοι στο πάτριον έδαφος οπαδοί του «ανοίγματος» και, από την άλλη, οι από καθέδρας θεωρητικοί, ακραιφνείς αριστεροί, που προτάσσουν την «ταξική καθαρότητα», την πάλη των τάξεων και τον «διεθνισμό». Και, από δίπλα, αναδύεται το αποκρουστικό πρόσωπο του ε-

θνικισμού, άλλοτε ηπιότερο και άλλοτε ειδικές, με το σαφέστερο περιεχόμενό του αλλά και τα ασαφή, συχνά, όριά του απέναντι στον πατριωτισμό.

Στο έδαφος της ιδεολογικής διάστασης είναι δυνατόν να αναπτυχθούν αντιλήψεις που απομακρύνονται από τη θεωρητική σκευή που συνοδεύει συνήθως τις έννοιες του πατριωτισμού και του εθνικισμού. Προκειμένου να ανιχνευθεί η αφετηρία και η πορεία των εκδοχών της κυρίαρχης, αστικής ιδεολογίας δεν είναι αναπόφευκτη, οπωσδήποτε η αναδρομή στη «Μεγάλη Ιδέα», σύμφυτη με την επέκταση, μετά τη συγκρότηση του νεοελληνικού κράτους, των εδαφικών ορίων του ελληνικού καπιταλιστικού σχηματισμού και με τη διεύρυνση της εσωτερικής αγοράς. Η «ιδεολογική καθαρότητα» είναι πάντως πλασματική. Το περιεχόμενο του πατριωτισμού είναι αμφίσημο. Παραπέμπει αφ' ενός στη συντήρηση, στην εκθρόνιση προς τη διαφορετικότητα, στο μίσος προς τους αλλοεθνείς, στον επεκτατισμό (μεταμφιεσμένο σε αλυτρωτισμό). Και, αφ' ετέρου, παραπέμπει σ' ένα πλέγμα, ανθεκτικό στην πάροδο του χρόνου, αξιών του παρελθόντος, παραδόσεων, ιδεών και αναπαραστάσεων του λαϊκού φαντασιακού, που έχουν εμπνεύσει μαζικούς αγώνες με ισχυρό αποτύπωμα στην ιστορία, που τους εξασφαλίζει, χάρη στο όχημα της ιστορικής μνήμης, πρόσβαση στην επικαιρότητα.

Το δεύτερο αυτό σκέλος της παραπομπής συγκροτεί τη «λαϊκή ιδεολογία». Τι σημαίνει λαϊκή ιδεολογία; Ο G. Rudé, μαρξιστής ιστορικός (συνεργάτης του E. Hobsbawm) διακρίνει «την ιδεολογία ως ταξική συνείδηση καθώς και την αντίθεσή της [την ψευδή συνείδηση], που είναι πολύ συχνά ένα μείγμα, μια συγχώνευση δύο στοιχείων, από τα οποία το ένα είναι

Το αίτημα του «πατριωτικού ανοίγματος» του ΣΥΡΙΖΑ, που προβάλλεται σήμερα, ανάγεται πολύ περισσότερο στην τακτική -εκλογική και μη- και πολύ λιγότερο στην ιδεολογική, αξιακή φυσιογνωμία και ταυτότητα του ενιαίου κόμματος της Ριζοσπαστικής Αριστεράς

προσίδιο των 'λαϊκών τάξεων', ενώ το άλλο προστίθεται σ' αυτό μέσα από μια διαδικασία μετάβασης απ' έξω».

Ο Gramsci περιγράφει κάπως διαφορετικά τη λαϊκή ιδεολογία (χωρίς να την ονοματίζει): «[Είναι] μια αντίληψη του κόσμου και της ζωής [...] προσδιορισμένων [κατώτερων] στρωμάτων της κοινωνίας, σε αντίθεση με τις 'επίσημες' αντιλήψεις περί του κόσμου». Βασισμένος στη σκόπιμη γενικότητα, στα όρια της αοριστίας, της περιγραφής του Gramsci, ο Rudé παρατηρεί ότι κατά τον επιφανή Ιταλό μαρξιστή «η έννοια της ιδεολογίας είναι πιο 'ανοιχτή', καθώς παύει να αποτελεί προνόμιο των 'βασικών τάξεων' της βιομηχανικής κοινωνίας [του προλεταριάτου και της αστικής τάξης [...] Έτσι ανοίγεται ο δρόμος για τη μελέτη εναλλακτικών τρόπων σκέψης των ενδιάμεσων τάξεων και στρωμά-

των» (παρατήρηση ιδιαίτερα σημαντική για την ελληνική κοινωνία).

Σ' αυτό το αμάλγαμα συγγενικών και ετερογενών στοιχείων που συνθέτουν τη λαϊκή ιδεολογία -η οποία αντιπαράθεται και συγκρούεται με την άρχουσα, αστική ιδεολογία- κεντρική, εξέχουσα θέση έχει η πατρίδα και ο πατριωτισμός, που διαφοροποιούνται από τις αντίστοιχες συνώνυμες έννοιες της άλλης όχθης. Στην πρόσφατη Ιστορία μας αφθονούν τα στοιχεία της λαϊκής πατριωτικής ιδεολογίας, με κορυφαίο παράδειγμα τις ιδέες του ΕΑΜικού εθνικοαπελευθερωτικού, κοινωνικού αγώνα, που συμπυκνώνονται με χαρακτηριστικό τρόπο, ανιστορικό θα μπορούσε να πει κανείς, στο πολυδιαβασμένο φυλλάδιο «Τι είναι και τι θέλει το ΕΑΜ», που έγραψε ο Δημήτρης Γληνός. Η πατρίδα, βασικός κρίκος της λαϊκής ιδεολογίας, είναι η αίσθηση ενός δεσμού που εδράζεται στο κοινό έδαφος, στον κοινό μόχθο για την επιβίωση, στην αλληλεγγύη των «κάτω», στους παρόμοιους όρους ζωής και στο αίσθημα ευθύνης για την πορεία της. Το επιστημονικό πεδίο βρίσκεται από σχετικούς ορισμούς, που έχουν την αξία και τη χρησιμότητά τους. Ωστόσο η προσέγγιση του πατριωτικού φαινομένου μέσα από το πρίσμα της λαϊκής ιδεολογίας και του λαϊκού πολιτισμού συντελεί στη βαθύτερη κατανόησή του και στην ανάδειξή του σε κίνητρο για μια αγωνιστική στάση στην προσωπική και πολιτική ζωή.

Άλλο ένα θέμα, τώρα, συναφές με το «πατριωτικό άνοιγμα» του ΣΥΡΙΖΑ. Υπάρχει μια ολόκληρη αχαρτογράφητη, σε μεγάλο βαθμό, περιοχή, η περιοχή των «εθνικών προβλημάτων», άλλα από τα οποία έχουν μακρά ιστορία (ελληνοτουρκικές σχέσεις, Κυπριακό κ.λπ.) και άλλα όχι. Η προσέγγισή τους δεν προϋποθέτει κατ' ανάγκη την αναγωγή στις «προκείμε-

νες» του πατριωτισμού. Ουσιαστικά αποτελούν ζητήματα πρακτικής εξωτερικής πολιτικής, και επιβάλλεται να αντιμετωπίζονται έτσι. Με πνεύμα νηφάλιας, ορθολογικής και ρεαλιστικής εξέτασής τους και πραγματοποίησης των κατάλληλων χειρισμών, χωρίς πλειοδοσίες πατριωτικών αισθημάτων και συνθημάτων, αλλά με γνώμονα το συμφέρον της χώρας, ιδωμένο από την αντίστοιχη πολιτική και ταξική σκοπιά. Εδώ υπάρχει πράγματι ανάγκη «ανοίγματος» της πολιτικής του ΣΥΡΙΖΑ, που, χωρίς να είναι ελλειμματική, υστερεί στην ενασχόληση με τα λεγόμενα «εθνικά προβλήματα». Μια αναδρομή στο πρόσφατο παρελθόν της δικής μας Αριστεράς, στην πυκνότητα και συχνότητα των επεξεργασιών, παρεμβάσεων και πρωτοβουλιών του ΣΥΝ στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής, μαρτυρεί του λόγου του ασφαλές.

Η πολιτική όλων των κομμάτων, όλων των χώρων, περιλαμβάνει πολύ συχνά «υπόγειες διαδρομές». Επί μέρους και κεντρικοί στόχοι επιδιώκονται και προωθούνται πολλές φορές όχι στο φως της επιφάνειας, αλλά στο ημίφως ή το σκότος του υπεδάφους. Θα αποτελούσε σοβαρή παράλειψη και ασυγχώρητη αφέλεια η παραμέληση της αναφοράς μιας παραμέτρου γνωστής «τοιο παροικούν την Ιερουσαλήμ». Πρόκειται για το ενδεχόμενο η πρόταση για ένα «πατριωτικό άνοιγμα» να εξυπηρετεί την προώθηση ορισμένου τύπου διεύρυνσης του ΣΥΡΙΖΑ, στην κατεύθυνση της δημιουργίας «πλατιάς δημοκρατικής πατριωτικής παράταξης». Όσοι πιστεύουν ότι η χώρα, η κοινωνία, χρειάζεται ένα συνεπές αριστερό ριζοσπαστικό, εναλλακτικό κόμμα, που θα επιδιώκει τον σχηματισμό μιας αριστερής κυβέρνησης, θα είναι ασφαλώς αντίθετοι σ' ένα παρόμοιο πολιτικό σχέδιο.